

“İstanbul Devleti” Kurulacaktı...

İngiliz arşivlerinde çıkan “Gizli” ibareli bir belgeye göre 1920’de imzalanan Sevr Anlaşmasından önce İstanbul’un ayrı bir devlet olarak kurulması fikri ortaya atılmış.

Bilindiği gibi 10 Ağustos 1920’de imzalanan Sevr Anlaşmasına göre Sultan’ın ve Osmanlı hükümetinin İstanbul’da (Constantinople) kalmasına izin veriliyordu. Ama ırk, din ve dil olarak azınlık durumunda olan gurupları korumak bahanesiyle gerektiğinde Osmanlı’nın başkentini işgal etme yetkisini de Müttefik Devletler kendisine tanımıştı. Hikayenin bundan sonra nasıl geliştiğini hepimiz biliyoruz.

Pek bilinmeyen birşey bu anlaşma imzalanmadan önce İstanbul’un geleceği ile ilgili başka planların da olduğudur. Mesela İngiliz arşivlerinde CAB/23/35 numarayla kayıtlı bir belgeye göre İngilizler İstanbul’un ayrı bir devlet olarak yeniden yapılanmasını ciddi olarak düşündü ama sonra vazgeçti. Bu belgeye göre Paris’te İngiliz Başbakanı Lloyd George’un otel odasında yapılan ve aralarında Dışişleri Bakanı Earl Curzon, Bonar Law, Lord Birkenhead ve Hindistan’taki İngiliz yönetiminin Dışişleri bakanı E. S. Montagu’nun da olduğu bir grup, Osmanlı Devleti’nin Avrupa topraklarından çıkarılması ihtimaline karşı bir proje üreterek İstanbul’un ayrı bir devlet olmasını tartıştı.

Sınırları ve Korunması:

Bu projeye göre kurulacak İstanbul Devleti’nin sınırları Doğu ve Batı’da Marmara Denizi ve Enos-Midis (veya Çatalca) hattı arasında olacaktı. Anadolu’da ise Boğaziçi’nin Şile-İzmit hattının Batısı bu devletin sınırları içinde kalacaktı. Çanakkale Boğazı’nın da İstanbul Boğazı gibi bu yeni devlete dahil olması öngörülmüştü. Çanakkale Boğazı’nın Anadolu’daki sınırları Bozcaada dahil olmak üzere Anadolu’da 80 km’lik bir hat üzerinde olacaktı. Bu iki boğaz bölgesi haricindeki Marmara Denizi’ne bitişik Anadolu toprakları Osmanlı Devleti’ne bırakılacaktı. Kuşkusuz bunun amacı Çanakkale ve İstanbul Boğazları’nın kontrol altında kalmasıydı. Karadeniz ile Akdeniz arasındaki bütün adalar (cümlelerin İngilizcedeki kuruluşuna göre buna Ege Denizi’ndeki adaları katmak mümkün ama yazının mantığına göre sanıyorum Marmara Denizi’ndeki adalar kastedilmiş) İstanbul Devleti’nin toprakları olacaktı.

Bunun haricinde, İstanbul Devleti ile Osmanlı Devleti sınırından Anadolu içlerine doğru 30 km’lik bir alan silahsızlandırılacaktı. Birleşmiş Milletler (yada o zamanki adıyla Milletler Cemiyeti) İstanbul Devleti’nin korunmasını üstlenecek ve Müttefikler arası askeri bir komisyon da bunu kontrol edecekti.

Yönetimi:

İstanbul Devleti'nin yönetimi "Hükümet Komisyonu" adı verilecek ve içinde Fransa, İngiltere ve İtalya temsilcilerinin olacağı bir komisyon tarafından yürütülecekti. Buna eğer isterlerse ABD, Romanya ve Yunanistan'dan da delegeler katılabilecekti. Osmanlı Devleti'nin bir delegesinin bu gruba dahil olması en son yapılacak bir iş olarak kararlaştırıldı. Devlet başkanı Fransız ve İngiliz delegeleri arasından dönüşümlü olarak ve iki yıllık bir süre için seçilecek ve sekiz yıl sonra Komisyon'un üçte iki oyunu alan Müttefik Devletler'den herhangi bir delege yine rotasyona tabi olmak üzere İstanbul Devleti'nin başına geçecekti. Hükümet Komisyonu'nun görevleri arasında şunlar olacaktı: idareye ait yönetmelikleri yapmak ve hayata geçirmek, hükümette görev alacakları belirlemek ve atamak, yeni bir anayasa hazırlamak, adli sistemin yeniden yapılanmasını kontrol etmek. Bütün bunları Milletler Cemiyetinin bir alt komisyonunun gözetimine yapmak ta arzu edilenler arasındaydı.

Bakanlıklar:

Bakanlıkların mümkün olduğu kadar basite indirgenmesi ve azaltılması kararlaştırıldı. Buna göre dört bakanlık olacaktı.

- 1) İçişleri Bakanlığı (içinde eğitim, bayındırlık, sağlık, posta ve telgraf olacak)
- 2) Maliye ve Ticaret Bakanlığı
- 3) Adalet Bakanlığı
- 4) Savunma ve Barış Bakanlığı

Boğazların korunması ve devlet içi polislik hizmetleri için Hükümet Komisyonu jandarma ve deniz kuvvetlerini kurup kontrol edecekti. Bu kuvvetlerin gücü ve sayısı önce Müttefik Devletler sonra da Komisyon tarafından belirlenecekti. Devlet, vatandaşları tarafından seçilen alt kademe idareciler ve kurumlar tarafından yönetilecek ve bütün vatandaşları ırk ve din farkı gözetmeksizin aynı siyasi ve yurtdaşlık haklarına sahip olacaktı. Devlet içindeki bütün camiilere saygı gösterilecek ama Aya Sofya bir müze olarak muhafaza edilecekti.

Belgeye göre İstanbul Devleti'nin Osmanlı Devleti'nden tamamen, Müttefik Devletler'den ise kısmen bağımsız olması kararlaştırıldı. İstanbul'un Müttefiklerden bağımsız olduğu konular ise sadece finans, adalet ve jandarma olacaktı.

İstanbul Devleti'nin kurulması ile yüzyıllardır Osmanlı'nın başkentliğini yapmış bu şehirdeki idari yapının yeni Osmanlı başkentine taşınması (ki bunun için Konya veya Bursa düşünülmüş) konusunun çok hassas bir şey olduğunun altını çizen bu belge İstanbul'da ikamet eden eski Osmanlı yüksek bürokratları ve devlet adamlarının emekliye sevkleri için gerekli işlemlerin çok büyük bir dikkatle yapılmasını öngörüyordu. Belgede dikkat edilmesi gereken başka bir konu da Sultan'ın İstanbul'dan çıkarıldıktan sonra kendisine ait olan özel mülkünün durumu olarak belirlenmiş.

Okuyucuya Őunu hemen hatırlatmakta fayda var. Bu belgede 6ng6r6lenler sadece bir fikir olarak tartiŐılımiŐ. Hatta aynı toplantıda bu fikrin pek hayata ge6irilebilirliği olmadığı kanaatine varılmıŐ olmalı ki sonu6 olarak BaŐbakan Llyod George Hindistan'daki İngiliz y6netimi Dışişleri bakanından Sevr AnlaŐması 6ncesi hazırlanan taslağın Sultan'ın ve Osmanlı h6k6metinin İstanbul'da kalması ihtimaline g6re d6zenlenmesini istemiŐ.

Bana g6re bu belgenin asıl 6nemi, Birinci D6nya SavaŐından sonra İngiltere'nin Orta Doğu'yu yeni yaratılan k66uk devletlere b6l6p y6netme arzusuna İstanbul'u da katmaları. M6ttefikler'in İstanbul'u ve boğazları uluslararası bir komisyonun aracılığıyla y6netme arzusu hepimizin daha ilkokul yıllarında 6ĐrendiĐi bir Şey fakat ayrı bir devlet olarak yeniden yapılandırılması fikrinin İngiltere tarafından baŐbakanlık seviyesinde tartiŐılımiŐ olması pek bilinen birşey değil. Hele yeni devletin sınırları, y6netimi, savunması vb. gibi konuların bu kadar detayının verildiği belgeler pek yok. O y6zden ben bu belgeyi yorumsuz olarak okuyucularla paylaŐmak istedim.

Do6. Dr. Hakan 6zoĐlu

aozoglu@hotmail.com